SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 3
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

TOJIK TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Haydarov Anvar Burxonovich

Navoiy davlat universiteti, Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya
Ushbu maqolada tojik tili darslarida o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish masalalari yoritiladi. O‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirish, to‘g‘ri talaffuz qilish, fikrini izchil va ravon ifodalash ko‘nikmalarini shakllantirishda suhbat, savol-javob, hikoya tuzish, dialog va matn ustida ishlash kabi usullarning ahamiyati tahlil qilinadi.
Kalit so‘zlar
tojik tili, og‘zaki nutq, nutq madaniyati, talaffuz, lug‘at boyligi, dialog, suhbat, matn.

O‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish, avvalo, ularning lug‘at boyligini oshirishdan boshlanadi. Yangi so‘zlarni o‘rganishda ularni faqat yodlash emas, balki gaplarda qo‘llash muhimdir. O‘qituvchi yangi so‘zlar ishtirokida sodda gaplar tuzdirishi, savollar berishi va o‘quvchilarni ushbu so‘zlardan foydalanib kichik dialoglar yaratishga undashi mumkin. Tojik tili darslarida dialogik nutqqa alohida e’tibor berish samarali natija beradi. Masalan, “Maktabda”, “Bozorda”, “Kutubxonada”, “Do‘stim bilan suhbat” kabi mavzularda ikki yoki undan ortiq o‘quvchi o‘rtasida dialog tashkil etish mumkin. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchini mustaqil fikrlashga va o‘rgangan so‘zlarini real muloqotda ishlatishga o‘rgatadi. Monologik nutqni rivojlantirish uchun esa o‘quvchilarga ma’lum bir mavzu asosida fikr bildirish topshirig‘i berilishi mumkin. Masalan, “Mening oilam”, “Mening maktabim”, “Sevimli kitobim”, “Ona tabiat” kabi mavzularda qisqa hikoya tuzish o‘quvchining fikrini izchil bayon qilish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Matn bilan ishlash ham og‘zaki nutqni rivojlantirishning muhim vositasidir. O‘quvchi matnni o‘qib chiqqach, uning mazmunini o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilishi mumkin. Bu jarayonda o‘qituvchi talaffuz, so‘z tanlash, gap tuzish va fikrning izchilligiga e’tibor qaratadi. Nutqni rivojlantirishda o‘qituvchining nutqi ham katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi dars davomida adabiy til me’yorlariga rioya qilishi, so‘zlarni aniq va ravon talaffuz qilishi hamda o‘quvchilar uchun yaxshi nutqiy namuna bo‘lishi kerak. Shuningdek, o‘quvchilarning xatolarini tuzatishda ehtiyotkorlik bilan yondashish lozim. Har bir xatoni keskin tarzda ko‘rsatish o‘quvchining gapirishga bo‘lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Shuning uchun xatoni to‘g‘ri shaklni ko‘rsatish, qayta takrorlatish va amaliy mashq orqali mustahkamlash maqsadga muvofiq.

Tojik tili darslarida tinglab tushunish ko‘nikmasini shakllantirish. Og‘zaki nutqni rivojlantirish faqat gapirish bilan cheklanmaydi. O‘quvchining suhbatdoshini diqqat bilan tinglashi, eshitilgan fikrning mazmunini anglay olishi va unga mos javob qaytarishi ham muhim ko‘nikmalardan biridir. Shu sababli tojik tili darslarida tinglab tushunish mashqlariga ham alohida e’tibor qaratish lozim. O‘qituvchi o‘quvchilarga qisqa hikoya, suhbat yoki ma’lumotni eshittirib, undan keyin mazmun yuzasidan savollar berishi mumkin. Masalan, matnda kimlar ishtirok etgani, voqea qayerda sodir bo‘lgani, asosiy fikr nimadan iborat ekani kabi savollar o‘quvchilarning eshitilgan nutqni anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Bunday mashqlar o‘quvchini real hayotdagi muloqotga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega.

O‘qituvchi so‘zlarni namuna sifatida talaffuz qilib, o‘quvchilarga ularni takrorlash, bir-birining talaffuzini tinglash va xatolarni aniqlash imkoniyatini berishi mumkin. She’r, maqol va tez aytishlardan foydalanish ham talaffuzni shakllantirishning qiziqarli usullaridan biridir. Tojik tilini o‘qitishda xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanish ham muhim pedagogik imkoniyat hisoblanadi. Maqol, matal, topishmoq, hikoya va rivoyatlar o‘quvchilarning tilga qiziqishini oshirish bilan birga, ularning madaniy bilimlarini ham kengaytiradi. Masalan, o‘quvchilarga tojik tilidagi maqolning mazmunini tushuntirish, uning hayotiy misolini keltirish yoki unga mos vaziyat yaratish topshirig‘i berilishi mumkin. Bunda o‘quvchi yangi til birliklarini o‘zlashtirish bilan birga, xalqning hayotiy tajribasi va qadriyatlari haqida ham tasavvurga ega bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, tojik tili darslarida og‘zaki nutqni rivojlantirish muntazam va izchil tashkil etiladigan jarayondir. O‘quvchilarga ko‘proq gapirish, savollarga javob berish, dialog tuzish, matnni qayta hikoya qilish va mustaqil fikr bildirish imkoniyatini yaratish tilni amaliy o‘zlashtirishga yordam beradi. O‘qituvchining vazifasi faqat grammatik bilimlarni berish emas, balki o‘quvchini tildan real muloqot jarayonida foydalana oladigan darajaga olib chiqishdir. Shu jihatdan og‘zaki nutq ustida muntazam ishlash tojik tili ta’limining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Demak, tojik tili darslarida og‘zaki nutqni rivojlantirish ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda gapirish bilan bir qatorda tinglash, to‘g‘ri talaffuz qilish, vaziyatga mos nutq tuzish, madaniy mazmunni anglash va o‘z nutqini nazorat qilish ko‘nikmalari ham shakllantirilishi zarur. Darslarning hayotiy vaziyatlar, audio va video materiallar hamda milliy-madaniy manbalar asosida tashkil etilishi o‘quvchilarning tilni tabiiy va faol o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Istamova M.D., Adashulloyeva G.M. Методикаи таълими забони тоҷикӣ. – Samarqand, 2020. – 202 b.Чирчик давлат педагогика университети

2. Hojiyev S. Методикаи таълими забони тоҷикӣ. – «Нури маърифат», 2019. – 400 b. AKBT

3. Bobomurodova M., Tursunova M. Дастури методӣ аз методикаи таълими забони тоҷикӣ. – Dushanbe: ЭР-граф, 2025. – 116 b. КНКТ

4. Fozilov M. Забони тоҷикӣ: грамматика, имло ва инкишофи нутқ. – Stalinobod: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1956. – 143 b. ci.nii.ac.jp

5. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X. va boshqa. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009. – 352 b. AKBT URSPI

6. Mahalliy va zamonaviy tojik tili lug‘atlari hamda ilmiy manbalar. Abuabdulloh Rudakiy nomidagi Til va adabiyot instituti elektron resurslarida tojik tilining izohli lug‘atlari va boshqa ilmiy materiallar mavjud.